

Nők és helyzetük az iszlám világában

Balázs Judit*

Abstract **Women and Their Position in the Islamic World.** In the European culture a lot of misbeliefs prevail about Islam and especially about the place and situation of women in the Islamic world. According to one such opinion, the woman is only a source of pleasure; in another opinion, they are soulless objects and their only function is to work for the family. The present study is an attempt to highlight this duality and to create an objective picture. The main areas of the research are marriage, sexual life, the right to work (or the lack thereof), family life, and child care. In this analysis the author explains and interprets institutions, facts and situations in the Islamic world that are hard to understand for Europeans, for example polygamy. A comparison is made between the positions of the Arabic and the Turkish women. The study also indicates that the interpretation and implementation of Islamic law differs from country to country in spite of the fact that the Islamic world is often regarded as a homogenous, uniform one. However, many compulsory living habits are ascribed to Islam, although these “legal regulations” are not even mentioned in the Islamic holy book the Quran.

Keywords women's rights, marriage, sexuality, prostitution, regulations of the Quran.

*A Próféta mondta: A legjobb asszony az,
akire amikor ránézel, látványa kellemes;
amikor utasítod, engedelmeskedik;
amikor távol vagy, vigyáz magára és a tulajdonodra.*

Hitek és tévhitek¹

Rengeteg tévhit gyökeresedett meg Nyugaton, Európában, az iszlám világ² nőkultúrájának megítélésében. Talán legtalálóbbról, ha valami kettősségként jellemezzük.

Az igazi tévedés, hogy az iszlám világban a nőket kizárólag az egyoldalú örömszerzés forrásának, lelketlen tárgyakként tekintik. Nem teljesen igaz az az iszlámnak

---

* Professor emerita, Nyugat-magyarországi Egyetem; Kaposvári Egyetem Iszlám Tudományok Kutatóintézete
E-mail: balazsjudit1943@gmail.com

¹ A tanulmány szerzője vendégprofesszorként több évet töltött Egyiptomban, a leírtak jó része saját tapasztalatra épül.

² Jelen tanulmányban „iszlám világról” beszélünk, valójában annak csak egy részére, az arab világra terjed ki az elemzés.

tulajdonított felfogás sem, amely szerint a nők legfontosabb hivatása, hogy a család-alapításnak és a család boldogulása segítésének szenteljék magukat, sőt a házimunkán túlmenően a földek megmunkálása, állattartás is feladatai közé tartozik. Egyes országokban, tanult nők esetében ugyanis lehetőség van intellektuális foglalkozásra, állás betöltésre is, de esetleg az anyagi kényszer is szüli a nők munkába állását. Alapvetően az iszlám úgy rendelkezik, hogy a férj feladata a család eltartása,³ ha a feleség is pénzt keres, azt saját hasznára fordíthatja. Természetesen itt különbség van az anyagi kényszer és az intellektuális, vagy egyéb indíttatás között.

A kettősség másik oldala ugyancsak csak tévhiten alapul, hiszen az európai, s főként, ha férfi, elég, ha csak meghallja azt a szót, hogy *hárem*, gondolatai egyből a csodák birodalmába kalandoznak. Az Ezeregy Éjszaka és az Illatos Kert vágyálomszerű képei keverednek azzal, amit a jogfosztott nők helyzetéről a média közvetít felénk.

El lehetne azon elmélkedni, hogy miért alakultak ki ezek, a valóságtól eléggé messze álló elképzelések az iszlám női világáról. Talán az ezeregy éjszaka misztikus világa teremtette meg? Ma már nehéz lenne kideríteni. Egy azonban bizonyos, hogy az iszlám női világa rendkívül elzárt, idegenek számára kiismerhetetlen. És ami szinte hihetetlen, az utolsó évek, évtizedek szinte „visszalépést” hoztak magukkal, még kiismerhetetlenebb lett a világ, de ugyanakkor egyre élesebben mutatkoznak a társadalmi kettészakadás jelei, és ez a nők világában is érezteti a hatását. A felgyorsult társadalmi polarizáció, a globalizáció terméke markánsan tört utat az iszlám világban, jóllehet az iszlám erőteljesen próbál ellenállni a mindent átható globalizációnak. Sajátos ellenál-lás: a nők erőteljesebben fordultak az iszlám felé, még a megszerzett jogaik kárára is.

A fentieket részletesebben vizsgálva vissza kell mennünk egy korábbi időszakra, a 19. század végére. Jóllehet, ha a kérdés gyökereit szeretnénk elemezni, jóval nagyobb történelmi időszakot kellene átfognunk. A tanulmány keretei azonban csak arra adnak lehetőséget, hogy történelmi léptékekkel mérve „rövid” távra tekintsünk vissza.

A fent említett században, egy fiatal török író⁴ vetette fel első ízben azt a gondolatot, hogy a döntő különbség Nyugat és az Iszlám között a nők megítélésében, társadalmi szerepében rejlik. Ebben keresendő annak is egyik lényeges, ha nem a legfontosabb oka, hogy az egyik társadalom sikeres, a másik stagnálásra ítéltetett. Ugyanez a gondolat jelenik meg a 21. században, Bernard Lewis korunk kiemelkedő orientalistájá-já, „Mi romlott el” c. korszakalkotó munkájában. Tanulmányában⁵ keresi az okokat, hogy iszlám világban, amelyik a 7–13. század közötti időszakban, az akkori társadal-mak gazdasági-katonai-tudományos vezetője volt, miért következett be stagnálás,⁶ milyen eredőkre vezethető vissza a fejlődésképtelenség.

³ Ahogy Varga (2012) utal rá, az iszlám gazdasághoz, vagyonhoz fűződő viszonya kettős természetű. Egyrészt a vallási szövegek hangsúlyozzák Isten mindenhatóságát – gazdasági téren is. Így az iszlám szerint a világon minden Istené, minden vagyon Allahé”. Míg egyrésztől minden Allahé, addig a másrészről az iszlám az ember gazdasági önállóságát hangsúlyozza. Az iszlám vallású személynek tehát gazdaságilag önfenntartónak kell lennie. Aki ugyanakkor nem képes az önfenntartásra, az aktívtól zakát-ot, a szegények számára fizetendő adót várhat el.

⁴ Namik Kemal 1867-ben megjelent cikke.

⁵ Bernard Lewis három okot sorol fel: az első a demokrácia hiánya, a második a tudomány hiánya, a harmadik pedig a nők alávetettsége (Lewis és Churchill 2009, 119–135). Az utóbbi egy kicsit meglepő, bár kétség kívül igaz, de ki gondolná, hogy korunkban ennyire meghatározó lenne?

⁶ E sorok írója is több előadásban foglalkozott a fenti, nagyon összetett kérdéssel, és arra a következtetésre jutott, hogy a stagnálás kialakulásában a már említett tényezők mellett nagy szerepe volt a dogmatikus, megmerevedett, az egész társadalmat átható Iszlámnak, ill. az Oszmán Birodalomban kialakult társadalmi-gazdasági feltételeknek.

Jóllehet, az iszlám valójában az ókori Arábiában még jelentős javulást hozott a nők életébe.⁷ A nők férfiaknál alacsonyabb rendű megítélését némiképp javította, ennek ellenére a két nem közötti jogi értelemben is fennálló megkülönböztetést az Iszlám jogrend kodifikálta. Így a saría rendelkezései szerint egy férfi tanúvallomásával csak két nő ér fel,⁸ az örökösödés tekintetében is hátrányos a megkülönböztetés, például éppen: testvérek örökösödése folytán a férfi utódot két nőre származó hagyatéki rész illeti meg.⁹ Mindez a sariában, a szent törvényben került lefektetésre, és itt az Iszlám alapelveknek megfelelően együtt jelennek meg a vallási és jogi előírások.

Az Iszlám világában egy nő életében a legfontosabb esemény a házasság. A házasság is, mint sok minden más aktus az Iszlámban valójában jogi és vallási intézmény egyszerre. Az iszlám házasság ugyanis szigorúan magánjogi aktus jóllehet az előírások államonként és az idő függvényében valamelyest változtak, de a lényeget tekintve megmaradtak az iszlám alapelvek.

Az Iszlám jog, a saría, még ma is engedélyezi a többnejűséget, de ennek jócskán vannak gátjai. Egyfelől anyagiak, hiszen a muszlim férfi nem pusztán eltartani köteles feleségét, sőt erről a képességéről még a házasságkötés előtt bizonyosságot kell tennie, mégpedig nemcsak jegyajándék formájában, hanem kellő kaucióval is. Ez utóbbi szolgál biztosítékkal a nőnek esetleges özvegyisége vagy esetleges eltaszítása esetére. Iszlám országokban széles körű vita bontakozott ki a poligámiára vonatkozóan. Egy oldalról azzal érveltek, hogy a modern kor társadalma összeegyeztethetetlen a többnejűséggel, míg az érvélés a másik oldalról azt hangsúlyozta, hogy a nő biológiai adottságainál és női-anyai funkciójából adódóan nem mindig alkalmas arra, hogy férjének rendelkezésére álljon, így célszerű ezt a „feladatot” megosztani. A házasságkötésnek vallási akadályai is lehet, ugyanis muszlim nő semmilyen körülmények között nem házasodhat össze nem muszlim férfival, ugyanakkor, muszlim férfi – a legtöbb jogi iskola felfogása szerint – feleségül vehet olyan nőt, aki engedélyezett vallású, azaz zsidó vagy keresztény. A gyerekeket azonban muszlim hitben kell nevelnie.

A férfi legális poligámiájával szemben egy nőnek örök időkre csak egy férje lehet, ezért egy felbontott, korábbi házasság teljes tilalmat jelent. Egy férfinak egyszerre legfeljebb négy felesége lehet, és nem köthet érvényes házasságot egy ötödik nővel. A törvény azonban elismeri az ágyas intézményét, ami nem más, mint a női rabszolgák¹⁰ szexuális kizsákmányolása. A válás viszonylag egyszerű és könnyű, de megköveteli az elvált asszony tulajdonjogának teljes elismerését, szükség esetén helyreállítását. A férfi saját belátása szerint egyszerű eltaszítás útján elválhat a nejétől. Nem kell indokolnia, de a körülményeket szigorúan szabályozza a Korán egy teljes fejezetben. A feleség nem válhat el a férjétől, de bíróhoz fordulhat annak érdekében, hogy az utasítsa a férjet a válásra.¹¹

⁷ Az arab törzsi társadalmak korában és az iszlám kezdetén a nő értékét elsősorban termékenységge, munkaképessége és érenyessége határozta meg.

⁸ Korán 2:282

⁹ Korán 4:176

¹⁰ A szexrabszolgaság törvényes. A Korán 4.24 szúrása szerint egy muszlim férfi számára tilos egy férjzett nőhöz való közeledés, kivéve azokat, akiket a jobb keze birtokol. Ez utóbbi esetben olyan nőkről van szó, akiket portyázás vagy csata során zsákmányolt, vagy rabszolgavásáron vett. Ha például egy muszlim férfi zsidó, keresztény, hindu, pogány stb. nőt zsákmányol, akkor annak a nőnek a házassága automatikusan megszűnik, és a muszlim férfi rabszolganője lesz.

¹¹ Számos modern muszlim állam kísérletet tett arra, hogy törvényhozással megreformálja a házasságjogot, különösen az önkényes válást eltaszítás révén, illetve a kiskorúak kényszerházas-

Mielőtt felháborodnánk a többnejűség lehetőségén, fogjuk fel ezt inkább úgy, mint a nyugat-európai „válás” vagy nevezzük egyszerűbben „gyakorlat” egy szelídebb formáját. A háremek mindig is ritkák voltak, és csak a tehetősek, rangosak engedheték meg maguknak, de ma már gyakorlatilag nem léteznek. Ugyanakkor a többnejűség lehetővé teszi, hogy egy férfi úgy alapítson másik családot, hogy az elsőt is megmaradjon a kapcsolat. Az iszlám e ponton nem tesz mást, mint hogy törvényesíti azt a gyakorlatot, amelyet a Nyugat büntudattal – vagy büntudat nélkül – követ el. Egyiptomi gyakorlatot látva nem ritka a „második házasság”, ami jobbra a vendégmunkás rendszer terméke. Néhány évi kuvaiti, vagy más olaj országbeli munkavállalás óhatatlanul új családalapítást eredményez az „új hazában”.

Így, még ha a többnejűség megengedett is, de a családok túlnyomó többsége egy feleséggel él. A közel-keleti poligámia jószerivel éppen olyan fikció, mint a nyugati monogámia. Az iszlám világban élő családok zöme monogám, illetve csak akkor egészül ki második feleséggel, ha az első inkább lenne nagymama, mint asszony. Kivételt ez alól szinte kizárólag csak a gazdag, Öböl menti országok olajsejkjei képeznek, ahol ma is divat két, egy fehér és egy fekete, feleség tartása. Extrém esetben a „hárem” kiegészülhet még egy távol keletivel, vagy bármilyen egzotikus szépséggel.¹²

Általános gyakorlat, hogy a férfi elsőfokú unokatestvérét veszi el feleségül. Jóllehet, az Iszlám házasságot kizáró oknak tartja a vérrokonságot. Ez a szokás még a fáraók korára megy vissza, amikor is nem volt ritkaság az unokatestvérek közötti házasság, de példa volt a történelemben arra is, hogy a fáraó, II. Ramszesz a saját lányát vette feleségül. A közeli rokonok közötti házasságban jelentős szerepet játszik a bizalom, vagy inkább a bizalmatlanság. Egy ismeretlen családba benősülni, férjhez menni esetleg kockázatos lehet. Így azonban sokkal nagyobb rizikót vállalnak, hiszen a rokonok közötti házasság súlyos genetikai következményekkel járhat, és jár is, mert az utcán jártamban-keltemben egy sor születési rendellenességgel, genetikai kódhibával világra jött gyereket láttam.

Így sok házasságra 12–13 éves korban kerül sor, de néhány különösen koraérett leánygyerek 10 évesen megy férjhez. Csak kevés 16 éves marad férj nélkül. Még az egyetemi tanulmányaikat folytató lányok is 18–20 éves korban, vagy még korábban férjhez mennek.¹³

Valójában a nők számára, még a tanultabbak esetében is az életcél a férjhez menés, gyerekszülés. Nagy csodálkozással vettem tudomásul, hogy az egyik legokosabb, legszorgalmasabb hallgatóm is, arra a kérdésre, hogy mit fog csinálni, ha megszerezte a diplomát, a legnagyobb természetséggel felelte, „férjhez megyek, gyerekeket szü-

ságát akarták korlátozni. Iránban a sah a lányok esetében 18 évre emelte a házasság alsó korhatárát, majd az 1979-es iszlám forradalom ezt az életkort leszállította a 9 évre. Ennyi idős volt ugyanis Aysa, a Próféta legfiatalabb felesége, amikor Mohamed elhálta vele a házasságot.

¹²Bár személyes tapasztalat alapján, egy volt doktoranduszommal folytatott beszélgetés arról győzött meg, hogy elvétele, de most is létezik többnejűség Egyiptomban. Asraf, volt doktoranduszom, magyarországi doktori cím megszerzése után, hazatérve nagyon szép egyetemi pályát futott be Egyiptomban. Három gyermekük után újabb feleséget hozott, no nem a házba, hanem a házasságba. Ugyanis mindkét feleség ragaszkodott a külön házhoz, ami egyébként szinte kötelező. Ettől kezdve Asraf élete gyökeresen megváltozott, energiájának, idejének nagy részét a feleségek közötti béketeremtés teszi ki. No meg, a pénzkeresés, hogy mindkét feleség igényeit ki tudja elégíteni. Nehéz helyzetben van, mert az új feleség annyi idős, mint a legidősebb lánya, viszont az egyetem dékánja lett az apósa... nos, kell ennél többet mondani?

¹³Saját tapasztalat, hogy első, másodéves hallgatóim bejelentik, hogy kisbabát várnak.

lők.” Pedig ő volt az a hallgatóm, aki szinte legkomolyabban vette a tanulást. Ószintén érdeklődött. Vizsgák előtt többször megkeresett, amit nem értett, arra rákérdezett. És mégis! Az ősi ösztön és a hagyományok győznek.

Maga az Iszlám elviekben csak a heteroszexuális, házastársi kapcsolatokat ismeri el szabályosnak, a gyakorlatban azonban ez alól jócskán van kibúvó. Az Öböl-országokban, de általában az arab világban meglehetősen gyakori a homoszexualitás, amit az Iszlám világban főbenjáró bűnnek tartanak, sőt van olyan ország is, ahol halálal büntetik.

A háremek világa – vs. az érzelgek hétköznapijai

Titokzatos történetek keringenek a háremek életéről, amit természetesen elsősorban a paradicsomi érzelmi gyönyörökkel társítanak. Ám a háremek misztikus élvezetei helyett az iszlám világban lényegesen prózaiabb a szexuális élet. Sőt, még háremek létezésének időszakában is csak nagyon kivételes esetben jelentett szerencsét a fiatal nő számára, ha hárembe került. Legrosszabbul a nők közül minden kétséget kizáróan azok jártak, akik az uralkodó háremébe kerültek.¹⁴ Jóllehet, nagy ritkán magas pozícióra, sőt a legmagasabbra is elérhették, ha elsőként fiút szültek az uralkodónak. Bevett gyakorlat volt ugyanis, hogy az Oszmán Birodalom uralkodói számára külföldről hozott, vagy ajándékba kapott rabszolganő szülte a szultáni trón várományosát.¹⁵ Miután az Oszmán Birodalom egy fajta sajátos katonai demokráciára épült, nem alakult ki egy hagyományos, „születési arisztokrácia”, így a legalacsonyabb sorból is a ranglétra magas fokára lehetett jutni. A legjobban még azok jártak, akiket a háremből férjhez adtak valamely előkelőséghez. A nagy többséget azonban nem várta több mint a szürke cselédsor.

Az iszlám világban ismeretes szexualitás megélése alapvetően abban tér el a keresztény világ szokásaitól, hogy a szó szoros értelmében fogja fel a partneri kapcsolatot, azaz ismeri a vágyat, de alig ismeri a szerelmet. A költők ugyan számtalanszor megénekelték a kedves szépségét, gyönyörű hasonlatokkal idézték fel alakját, kecsességét, arcának bájait.¹⁶ Ez az érzés azonban nem hasonlítható ahhoz a bensőséges viszonyhoz, ami szerencsés embereket a keresztény világban összeköt.

A szexualitás, ami rendkívül fontos, a mindennapokban sokkal kevésbé romantikus, mint azt a mesés keleti világról alkotott képzeleteinkben megjelenik. Először is a legfontosabb tudnivaló, hogy szexuális kapcsolat csak házások között jöhet létre. Erre rendkívül vigyáznak, s miután általános jelenség, hogy több generáció él együtt, a

¹⁴1616-ban például azért végezték ki Dzsahángír indiai nagymogul (1605–1627) egyik háremhölgyét, mert egy eunuchal csókolózott. De nem értek dicsőbb véget azok a megunt isztambuli háremhölgyek sem, akiket az egyébként az első reformszultánnak tartott III. Ahmed (1703–1730) egyszerűen a Boszporuszba fojtattott. Nem jártak jobban a háremek mindenható gazdái sem. A világbíró török szultánok minden hárembeli látogatását feljegyzésekben rögzítették, s amíg a nagyhatalmú szultáni anyák éltek, az ő jóváhagyásuk kellett a kiválasztott hölgy felkéréséhez, akit innentől kezdve társnői irigysége követett mindenhová.” Dobrovits (é. n.).

¹⁵ A rendszer azon a megfontoláson alapult, hogy a szultáni dinasztia ne kerüljön rokoni kapcsolatba fontos, esetleg a trón számára veszélyes családokkal, ill. semmi se veszélyeztesse a szultán egyeduralmát.

¹⁶ Hihetetlennek tűnik, de az arabok-törökök körében nagy becsben tartják a költőket, és egy valamirevaló férfi szinte „kötelese” verselni. Nagy Szulejmán is korának híres költője volt.

fiatal nők állandó ellenőrzés alatt állnak. Szállodai szobába is csak házások mehetnek együtt.

Ami a tényleges szexuális életet illeti, ez ugyanúgy zajlik le, mint a világ más tájain. Azzal a különbséggel, hogy az anális illetve orális szexet természetellenesnek tartják, és ennek megfelelően nem is képezi részét a házastársi kapcsolat gyakorlásának. Ez utóbbi, történjék bár férfi és nő között, homoszexuális aktusnak számít. A szexuális együttlétben a különbség azonban abban rejlik, hogy az iszlám világban a házastársi együttlét ugyanúgy része a mindennapok cselekedeteinek, mint az ima, sőt az igazán vallásos ember Allah nevével a száján köteles cselekedni. Még általánosabban követik azt a szabályt, amely a magömlés után mind a két fél számára teljes testi fürdőt ír elő. Ennek legalább a legközelebbi imára hívás kezdetéig meg kell történnie. Tisztátalan állapotában a hívó el van tiltva az evéstől, ivástól és dohányzástól. Ezt szinte mindenki betartja. Éppen ezért van az, hogy az iszlám hagyomány különösen pártolja a pénteki közösségi ima előtti szeretkezést, mivel így a hívők testiekben tisztán és vágyaktól mentesen figyelhetnek az imára. A pénteki közös ima az egyetlen, ahová elvben a nőket is elvárja az iszlám. A nők egyébként otthon imádkoznak, bár természetesen máskor sincsenek a mecsetekből kitiltva. Ők azonban nem úgy intézik közösen, mint a férfiak, ugyanis a szemérmességgel összeegyeztethetetlennek tartják, hogy nők a sarkukra ülve hajlongjanak, mialatt a hátsó részüket mutogatják. Ezért külön teremben történik az áhítatosság.

Ennek ellenére az érzéki szempontból az iszlám lényegesen realistább a többi világvallásnál. Semmi kivétlenül nem lát a nemi vágyban, illetve az ilyen örömben, feltéve, hogy azok kielégítése nem a "természet ellen" történik, illetve nem akadályozzák meg az esetleges fogantatást. Az Iszlám csak a házasságon belüli testi érintkezést ismeri el, tehát a magzat szülői ismertek. Nem ismeri a terhesség megszakítást. Ugyanakkor alapvető szabályként tartják, hogy a fogamzásgátlás minden esetben tilos. A házasság alapvető célja amúgy is a gyermekáldás, így a hívő muszlim nem zárkozhatsz el az elől, ha Allah gyermekkel kívánja megáldani kapcsolatát. Az iszlám felfogás szerint a fogantatás, lévén a lehetőség és a valóság között iszonyatos az aránytalanság, úgyszólván inkább Allah, s nem az ember műve. Az érzéki örömeket Allah ajándékának tekintik.¹⁷

Miután a fogamzásgátlás tilos, és minden gyermek Allah adománya, így a születésszabályozás nemcsak tilos hanem, olyan vétkek, melyre az iszlám szerint bűnről szóló fontos tanítás érvényes. Ez a dogma, mely egyúttal az igen pozitív muszlim gyermekszemléletnek is alapja. E szerint mindenki ártatlan lényként születik, és csakis a saját cselekedeteiért és gondolataiért felelős, tehát senkinek sem kell mások vétkei

---

¹⁷Arab barátaimmal folytatott beszélgetések azonban rációfólnak a fenti tételre. Volt doktoranduszaimmal egyiptomi tartózkodásom alatt is tartottam a kapcsolatot, és mivel ők európai nőnek tartottak, ez megengedhetővé tette számukra, hogy olyan témákat is érintsenek, amit egy egyiptomi nővel szemben nem engedhetek volna meg maguknak. Így szinte kivétel nélkül mindegyikük arra panaszkodott, hogy házaselete örömtelen. Vagy legalább is, ami a szerelmet illeti. Nemcsak az érzelmi életet hiányolták, hanem a fizikai kapcsolatban sem érezték magukat boldognak. Mindezt annak a rovására írták, hogy egyrészt a nőket megcsonkítják, másrészt tapasztalatlanul kerülnek a házasságba. Így igazából nem tudják átélni a szerelmet, sem fizikailag, sem érzelmileg. Természetesen nem kis szerepet játszott az a tény is, hogy legtöbbjük magyarországi, vagy egyéb külföldi tartózkodása alatt közelebbi kapcsolatba került európai nővel, és ez az alapvetően más hőmérsékletű partneri viszony olyan mély nyomot hagyott bennük, ami a további életükre kihatott.

miatt bűnhődnie (beleértve az első emberpárt is). Az iszlámban tehát nem létezik az eredendő bűn fogalma. Így mindenki saját maga felelős a megfogant életért. A poligámia melletti érvelés egyik fontos argumentuma, hogy a magzatnak is jogai vannak, azaz tudnia kell, hogy ki az apja, és ez a tény az iszlám házasságon belül adott.

A „horizontális foglalkozás” természetesen létezik, hol is nincs a világban? Csak más-más formában jelentkezik. Szabályozzák, vagy tiltják, ellenőrzik, vagy akár intézményesítik. A piros lámpás házak az iszlám világában „hivatalosan” ismeretlenek, de szóbeszéd alapján nagyon könnyen elképzelhető, hogy a tetőtől talpig lefátyolozott „hölgy” a csador alatt semmit sem visel, és éppen ügyfél vadászatban van. Jóllehet, ez egy Egyiptomi példát idézve, nem az utcán zajlik, mint Európában, hanem közvetítő-kön keresztül. Bár hivatalosan nem tiltják a prostitúciót, valójában létezik, csak nem vesznek róla tudomást.

A prostitúció létjogosultságát az adja, hogy bár megnősülni elvben könnyű, sőt kötelező társadalmi elvárás is, lehetőleg fiatal korban, de ha valakit nem jegyeztek el gyerekkorában, később hihetetlenül nehéz társat találni. Az okok elsősorban anyagi természetűek, miután a házasság, az esküvő rendkívül költséges. Magyar pénzben akár milliókban is mérhető az esküvői ajándék, a több száz fős lakodalom.

A szexualitással kapcsolatos tilalmak száma lényegesen több, mint az a mai Nyugaton megszokott. A meztelenség szinte ismeretlen, ami az egyműiek között is érvényes. Az iszlám hagyomány szerint a férfiak esetében a köldök és a térd közötti rész az, amelyet idegenek előtt feltétlenül el kell takarni. Ez a szabály még a közös fürdők-re is kiterjed. Itt ágyékkötőt, vagy legalábbis tiszta alsónadrágot illik viselni. Ugyanez vonatkozik a muszlim nőkre egymás között is. Elvben ők is csak a köldök és a térd között eltakarva mutatkozhatnak egymás társaságában. Apja, testvére és a vele szemben házasságképtelen férfi hozzátartozói előtt a muszlim nő hátát és a hasát köteles még eltakarni, (de például szoptathat), az összes többi, számára elvben házasságképes férfiak, továbbá minden nem muszlim férfi és nő előtt a keze¹⁸ és általában az arca kivételével mindent el kell, hogy takarjon. Ez alól a szabály alól csak az orvosi kezelés sem minden esetben adhat kivételt. Legalább ennyire fontos, hogy a muszlim nő fedetlen sem mozoghat kihívóan, idegenek előtt nem mutatkozhat felékszerzve, illetve lépéseivel nem kelthet zajt. S elvben, legalább is régebben, csak a férfiak mögött s az út szélén járhat(ott).

Mindezeknek a parancsolatoknak elvben éppen az az oka, hogy a női test látványa önmaga jelentené a szexuális kihívást. Az iszlám szigorú és könyvívű szabályainak sora tehát éppen arra vonatkozik, hogy ezt a kihívást semlegesítse. A meztelenedés tilalma még az orvosra is vonatkozik.¹⁹

Tehát vissza a „hivatalos” kapcsolathoz. Az iszlám elvben lehetővé teszi a többnejűséget. Mi, európaiak ezen elszörnyedünk, de valójában egy legalizált és talán bizonyos értelemben egy „szelídített” formája a poligámiának, annak, ami nagyon sok esetben *nem hivatalosan* Európában is előfordul, de a látszat monogámia mögé rejtőzik. Ennek ellenére az európai gondolkodás számára leginkább elfogadhatatlan a muszlim házasság intézménye.

---

¹⁸ Extrém esetek is ismertek. Pl. Egyes leányhallgatóimmal külön, nem a „hivatalos” órákon kellett foglalkoznom, miután a kezüket is el kellett takarniuk, így nem írhattak a többiekkel együtt.

¹⁹ Saját tapasztalatként írhatom: egy alkalommal hát-és derékfájási panaszaim voltak, a kezelő orvos hálón inget keresztül vizsgált, az ápolónő adta be az injekciót, ez alatt az orvos kiment a szobából.

Ezzel együtt számos tabut is tiszteletben kell tartaniuk a muszlimoknak. Tilos például házasságot élni a ramadáni böjtben, illetve zarándoklat alatt. Szintúgy tilalmas a meditációra emlékeztető vallásos elvonultság során. Ugyanígy tartja az iszlám a hagyományos, Nyugaton is ismert tabukat is (gyermekágy, menstruáció stb.). Ugyanakkor az indok nélküli önmegtartóztatás, ha az a négy hónapot meghaladja, a házasságot megszüntető oknak tartja. Szintúgy tilos, ha a férfi többnejűségben él, az éppen kedvelten kívül a többi feleséget elhanyagolni. A feleség viszont szintén nem térhet ki alapos indok nélkül a férje közeledése elől. Az iszlám sajátossága, hogy elméletben a házasságon belüli szexuális kihágásokat is büntetni rendeli, s a megfelelő büntetés nélkül a házasságnak szünetelnie kell. Van néhány olyan testi hiba és betegség is, amely bármely fél esetén válóoknak számíthat. Ezen kívül az asszony kérheti a válást, ha a férfi a feleség beleegyezése nélkül legalább egy évig távol van, még akkor is, ha a feleségét eltartja. Ugyanez vonatkozik a három évre vagy annál hosszabb börtönbüntetésre ítélt férjekre. Az ismeretlen helyen tartózkodók esetén négy év türelmi időt szab a saría.²⁰

A nő vagyoni és jogi helyzetére vonatkozóan is alaposan eltér a nyugati vélekedés, és a gyakorlat. Az iszlám vallási jog, a saría szerint a nő jogképes, örököl és szabadon rendelkezhet minden vagyonával, ennek azonban korlátai is vannak. Két kikötés: a nő öröklési joga kisebb, mint a férfiaké (elhalt szülei után egy leány maximálisan fél részt, több leánygyermek maximálisan kétharmad részt örökölhet, ha nincs fivérük), továbbá, hogy vagyonát általában nem közvetlenül, hanem ágens útján kezeli. Ez lehet ugyan a férje, de nem kötelezően van így.²¹

Egy másik tévhit, ami Európában uralkodik, hogy az iszlám országokban a nő teljesen kiszolgáltatott és saját akarata nincs. Ez alapvetően nincs így. Sokkal inkább azt mondhatjuk, hogy az iszlám világban a nő az ajtón belül az úr, míg férje az ajtón kívül. Valójában ezt érzékelteti a mai értelemben a fátyol²² viselet is, vagyis a világ tudtára adják, hogy a család egy külön világot alkot, és a házi tűzhely őrzője a feleség, és ez egyúttal ki is rekeszti a külső világot. Fátyluk, ha jelképesen is, az otthon négy falának biztonságát jelenti a férfiak uralta külső világban. Valójában ez a látszólagos zsarnokkodás a nők felett az ő védelmüket szolgálja.

Az extrém esetektől eltekintve azonban a hagyományos szabályok²³ alkalmazása gyakran kedvezőbb lehetőségeket nyújt a nőknek, mint az erőltetett modernizáció. Ez az utóbbi ugyanis arról beszél, aminek lennie kéne, a saría pedig arról, ami valóban létezik. Elismeri a nőknek azt a jogát, hogy ha akarnak, akkor feleségek és anyák legyenek elsősorban, és felmenti őket a munkaerőpiacon való kényszerű megjelenés alól.

²⁰ A fenti témáról részletesen lásd Dobrovits, op. cit.

²¹ Uo, p. 4.

²² Valójában a nők fátyolviselési kötelezettségét a Korán nem ismeri, ennek az előírásnak az alapja az ún. fátyolviselési szúra (33,53) Ez tulajdonképpen csak Mohamed feleségeire vonatkozik és megköveteli a magán- és hivatalos tervek függöny általi elválasztását. (vö.33,59; 24,30) Ha nő látogatók a prófétá feleségeitől kértek valami eszközt, „akkor függöny mögül kérjétek”. Gnlika 2016, 196.

²³ Dr Hassan Elsayed, az Óbudai Egyetem mérnök-tanár képzés főigazgató-helyettese, a Magyarországi Arab Közösség Egyesületének elnöke nem ért egyet a burka és nikáb viselésével, „mivel azt az iszlám egyrészt nem írja elő, másrészt pedig nem korrekt, hogy az ember nem tudja, kivel beszél - ami ráadásul biztonsági szempontból is komoly problémákat vet fel. A viselet helyi hagyomány, nem vallási előírás, ily módon pedig nem lehet emberi jogi aspektusról beszélni.”

Mert mit is értek el a nyugati, emancipált nők? Dolgozhatnak kétszer, háromszor annyit, mint a férfiak, sőt a társadalom el is várja tőlük. Az a társadalom, ahol ezt az „elvárás” saját maguk a nők harcolták ki maguknak. Ezért cserébe nem egyszer a nő legszentebb hivatását, az anyaságot kényszerül feladni a karrier érdekében, hogy megfeleljen a társadalmi elvárásoknak, amit ők, saját maguk torzítottak el. S, a nők uralkodni vágyása megváltoztatta a férfiak attitűdjét is a nők irányába. Már nem a férfi akarja meghódítani a nőt, kitűnni a férfiasságával, hanem a nők kényszerítik, vagy legalább is megpróbálják akarukat a férfiakra kényszeríteni. S mi erre a válasz: a döbbenetes módon terjedő homoszexualitás a nyugati-európai férfiak körében.

Ezzel szemben az iszlám világban a nők, nemcsak hogy nem követelik a hagyományos szerepek alóli felszabadításukat, de egyre határozottabban tiltakoznak ez ellen. Európában is egyre több muszlim lány fordít hátat a modern életmódnak s öltözik be a hagyományoknak megfelelően. És ezt igen gyakran a szülei kifejezett tiltása ellenére teszik. Ez az iszlám menekülés lényegesen több mint egy múló divat. A modern életforma kihívásaitól és frusztrációitól akarnak megszabadulni azok, akik ezt választják. Egyiptomi példát látva szinte feledésbe merült a Nasszeri időszakra jellemző „iszlám szocializmus”, sajátos módon végbemenő „nyugatiasodás”.

Érdeemes elgondolkozni Germanus Gyula szavain, aki a Kelet Fényében c. könyvében a múlt század 50-es éveiben Kairóban tapasztaltokról az alábbiakat írja:

„Kétoldalt négy-ötmeletes bérházak egészen párizsias jelleget kölcsönöztek a Szulejmán útnak és a környező modern városnegyednek. Üzletek egymás hegyén-hátán kínálják európai áruikat. A délelőtti napsugárban tolong a nép. Turbános sejkék, ingszerű galabijában²⁴ lépkedő, maradi egyiptomi férfiak mellett, túsarkú cipőben, divatos, párizsias ruhába öltözött, hosszú szempillájú nők tipegnek. Csak imitt-amott látni még az ősi arab szokás szerint fekete, könnyű szövetrohát viselő és arcát szemérmesen fátyol alá rejtő, többnyire idősebb és szegény asszonyt.”

Ezzel szemben napjainkban erősen terjed, sőt rohamosan a hódít az iszlám külső jegyeinek hangsúlyozása. Germanus Gyula írásával ellentétben, gyors ütemben a hagyományos öltözködés újrafelfedezése jelenik meg Egyiptomban, úgy a férfiak, mint a nők körében. Érdekes módon, az idősek még megtartották a Nasszeri idők „vívmányait”, és európai ruhát hordanak, modern frizurát viselnek. Még a lassan egy évszázada szekularizált Törökországban is egyre több iszlám ihletésű öltözködést viselnek a nők.

S mindezek után hogyan lehetne közelebről leírni a két nem egymáshoz való viszonyát a harmadik évezredben? Ami rögtön szembetűnő: mennyire megváltozott az utcakép. Ma egyre több lefátyolozott nőt látni, és ezen belül is elsősorban a fiatalok takarják el magukat a világ szeme elől.

Mindenekelőtt a két nem a legtöbb országban még ma is teljesen elkülönül egymástól. A mecsetben külön helyeket, sőt külön termeket, tartanak fenn a nők, illetve a férfiak számára.²⁵ Szinte forradalminak tekinthető a sejkék nyilatkozata 2008 őszén, amely leszögezi, hogy Egyiptomban visszaüthetnek a nők²⁶. Az indíték, egy szomorú

²⁴ Jellegzetes keleti hosszú ingszerű viselet.

²⁵ A metrón külön van férfi és női kocsi. Ha a vonaton véletlenül a helyjegyet úgy adják ki, hogy nő és férfi kerül egymás mellé, a kalauz elűteti őket. Az egyetemen is a lányok és fiúk magától értetődően ülnek külön-külön. Még a legelőkelőbb szállodában is a pezsgőfürdőben külön női és férfi napok vannak.

²⁶ Forrás: Drinfo.hu/medipress 2008. október 28

statisztika. Az Amnesty International adatai szerint Egyiptomban a meggyilkolt nők 35 százaléka családon belüli erőszak áldozata.

Óhatatlanul szót kell ejteni egy szörnyű gyakorlatról, a Korán előírásának tulajdonított szokásról, a nők megcsonkításáról.²⁷ A „műtét” milyensége országonként változik. 2007-ben Egyiptomban ugyan betiltották, azóta titokban, rettenetes körülmények között végzik a beavatkozást. A fiatal lányok több mint 90 százaléka esik áldozatul a szokásnak. „Óvnia kell szerénységét, erényét” Korán idézetre hivatkozva, a szalafiták²⁸ értelmezése szerint: „a tiltó törvény az elnyomó rendszer része, ezért meg kell szüntetni”. Ezt a tényt iszlám szokásként könyvelik el, jöllehet a Koránban erről sehol nem esik szó. A félreértelmezés²⁹ ott nyert teret, ahol az iszlámot felvett népek alkalmazták, elsősorban Afrikában, mint törzsi szokást, később az iszlám immanens részének tekintették, jöllehet erről a hagyományokban és a jogban semmi nyoma nincs.³⁰

Forradalmi tettnek számított, hogy a szunnita iszlám felekezet legbefolyásosabb vezetője elismerte, hogy a nőknek jogukban áll visszaütni, amennyiben férjük erőszakot alkalmaz velük szemben. Abdel Hamid al-Atrash sejk³¹ - aki a vallási szabályokról döntő tanács elnöke az Al-Azhar egyetemen - bejelentését megelőzően Szaúd-Arábiában és Törökországban korábban már más vallási vezetők is hoztak hasonló döntéseket. „Egy feleségnek joga van önvédelemből megütnie a férjét” – jelentette ki Atrash. „Mindenkinek jogában áll megvédenie magát, akár férfi, akár nő ... mivel minden ember egyenlő Isten előtt.”

Mielőtt, még ha ezek után is, kedvet kapnánk arra, hogy muszlim családot alapítsunk, tisztáznunk kell ennek a hátrányait is. Ha nem igaz a nők jogfosztottsága, lényegesen fontosabb a személyiség és az életmód szabad alakításának lehetősége mind a két nem számára. A muszlim, aki vallásának alaptétele szerint átadta magát az isteni akaratoknak és a parancsolatoknak, valóban megszabadul az egyéni döntések kockázatától. Cserébe azonban el kell, hogy fogadja az egyénisége és a szabad akarata korlátozását.³²

Ha össze akarjuk foglalni mindazt, amit az iszlám a férfi-nő kapcsolatról s még inkább a szexualitásról tart, egy dolgot mondhatunk. Amit nem érthetünk meg, az nem az, hogy mi a nők tényleges szerepe. A XX. század végén élő nyugati számára sokkalta kevésbé érthető az érzelmek teljes hiánya. Az iszlámnak a szexualitásról alkotott fogalmaiban ugyanis nem a fizikai kizsákmányolás lehetősége az elvetendő. Ezt maga az iszlám is tiltja. Sokkalta inkább hiányzik számunkra egy fogalom. Az, ami a mi felfogásunk szerint a házastársakat igazán házastársakká teszi, a férfi-nő kapcsolatot emberivé teszi: a *szerelem*.

²⁷ A Korán még a férfiakra vonatkozó körülmételést sem írja elő. Az Ószövetségben a szövetség jeleként szerepel. (Ter 19,9-14)

²⁸ *Szalafijja (salafijya)*: a 19. században Dzsemál ed - Dín Afgháni és Muhammad Abduh által alapított muszlim reformmozgalom, mely az I. világháború után radikalizálódott, „konzervatív” fordulatot vett. Jelenleg az iszlám legradikálisabb szárnyát képezik. Különösen a „*dzsihádistá szalafijja*” a dzsihádot valló szalafisták. Kislexikon (2007)

²⁹ Hasonló félreértelmezés terméke a kötelező elfátyolozás.

³⁰ Susan Mubarak, a korábbi egyiptomi elnök felesége kontinentális-afrikai méretű kampányt folytatott eme embertelen szokás megszüntetéséért.

³¹ Forrás: <https://counterjihadreport.com/tag/dr-abdul-hamid-al-atrash/>

³² Dobrovits, op.cit. p. 6.

Az arab „tavasz” hatása a nők helyzetére – döntéskényszer

A felkelések retorikája alapvető változásokat, újításokat ígért, de valójában még nem látszik, hogyan érinti mindez a nemek helyzetét a térségben. Pozitív várakozások szerint az új demokráciáknak a nők is egyenjogú, résztvevő tagjai lesznek a társadalomnak. Mások szerint a szigorú vallási fundamentalizmus fog megerősödni az érintett országokban a világi diktatúra összeomlása után.

Mindezek kapcsán óhatatlanul vetődik fel a kérdés, hogy számos Iszlám országban miért harcolnak időnként a nők egy olyan berendezkedésért, amiben a férfiakénál kevesebb jog illeti meg őket? Felmérések azt mutatják, hogy a szegényebb államokban nagyobb a hagyományos értékeket támogató nők aránya. Kevesebb a munkalehetőség, kisebb a gazdasági érvényesülés valószínűsége, a megélhetés biztonságát legjobban a házasság tudja garantálni. Ez lehet az egyik döntő tényező a nők választásainak hátterében.

A muszlim asszonyoknak számos országban ugyanis kettős, egymást kizáró alternatívák közül kell választaniuk. „Jó házasságra” csak akkor van esélyük, ha kifelé a mély vallási elkötelezettséget mutatnak, *jó állásra* viszont csak akkor, ha szekuláris felfogásúnak mutatják magukat. A döntést pedig a gazdasági kockázatok alapos mérlegelése után hozzák meg, ha egyáltalán van erre lehetőségük.

A munkáltatók, azáltal, hogy a nyugatias értékrendet követelik meg alkalmazottaiktól, hozzájárulnak a házasság és karrier közötti döntéskényszer okozta feszültségekhez. Számos jele van annak, hogy az arab nők nem kérnek a nyugati modellből. A sáría pontos szerepéről azonban országonként eltérnek a vélemények, a többség mindenhol elsődleges vagy részleges szerepet szánna a vallási előírásoknak a nemzeti jogrendszerben.

A nők egyenjogúságának támogatása az adott ország gazdasági és szociális helyzetével függ össze. Gallup felmérése szerint a gazdasági hanyatlás nagyobb fenyegetést jelent a női jogokra nézve, mint a vallási törvénykezés társadalmi támogatottsága. Az Arab tavasz által érintett öt észak-afrikai országban a nők a férfikkal egyező arányban gondolják úgy, hogy a törvénykezés alapja nem lehet más, mint az iszlám jogrendszer, a sáría.

Mit hoz a jövő a nők számára az arab világban?

A nők jövőbeni helyzete ugyanolyan kiismerhetetlen, mint az arab világ egészének jövője. A megosztottság, a nemek elkülönülése feltehetően még jó ideig fennmarad. A két nem nemcsak öltözetével különül el egymástól, hanem voltaképpen két szférában él: a férfiaké a nyilvánosság szférája, míg a nőké az otthon és a családé.

Az iszlám a nőt és a férfit egyenrangúnak, de nem egyformának tekinti. Itt azonban máris ellentmondásra lelünk, miután a törvény előtt a nő és a férfi nem egyenlő, tehát nem egyenrangú. Ezt a tételt ugyan maga a Korán cáfolja. „Az asszonyokat ugyan az a jog szerinti bánásmód illeti meg (férjük részéről) mint amivel ők tartoznak férjüknek. A férfiak azonban egy fokkal felettük állnak.”³³ Egy további Korán idézet szerint: „A férfi a nőhöz képest felsőbbrendű”³⁴ Láttuk, hogy a házasságkötésre vonatkozóan is alapvetően mások a jogai, a négy feleséggel és határozatlan számú ágyas-

³³ Korán: A tehén 2:228

³⁴ Korán: 2:228, 4:34

sal szemben csak egy férjük lehet, az öröklés tekintetében is hátrányos megkülönböztetésben részesül a férfiakkal szemben. Tanúvallomásuk sem egyenértékű a férfiéval.

A nők különbözősége – az iszlám szerint, és jogosan – abból adódik, hogy, egyrészt a női és a férfi test fizikuma eltérő. Másrészt különböző a nők és a férfiak lelki igénye is. A nők általában érzékenyebbek, ösztönösen, szívükre hallgatva cselekszenek, a férfiak viszont jóval több pszichikai megterhelést képesek elviselni. Ezek indokolják, hogy a nőknek és a férfiaknak meg vannak a családon és a társadalmon belül meghatározott, nemükre jellemző feladatai.

Az *The Economist* 2015-ös felmérése a nyugati világban meglepő eredményre jutott: az emancipált társadalmakban arányaikban a nők vannak hátrányban.³⁵ „A felszínen a férfiak uralják a világot, az állam- és kormányfők mindössze 10%-a nő, hasonló a helyzet a gazdasági, üzleti élet csúcspozícióiban is.” Csakhogy a befolyásos brit hetilap elemzése szerint a fejlett országokban a „mélyben” egyértelműen a nők vannak jobb, egyre javuló helyzetben. A férfiak körében jellemzőbb a munkanélküliség, az oktatásban ma már nők szerzik meg a diplomák 58%-át és a jövőben a leginkább jövedelmező 30 szakma közül 20-ban már ők lesznek többségben. Az elsődleges ok az, hogy a lányok már az iskolában is jobban teljesítenek³⁶ és gyorsabban alkalmazkodnak, mint a fiúk, akik közül férfiként egyre többen kénytelenek szembenézni azzal, hogy se munkájuk, se családjuk.

A nők helyzete Törökországban, egy szekularizált államban

Érdekes összevetni a nők helyzetét az arab világban és Törökországban, ahol a lakosság túlnyomó többsége ugyan iszlámhívő, azonban már csaknem egy évszázaddal ezelőtt Kemal Atatürk reformjai kettéválasztották az egyházat és az államot és egy szekularizált államberendezkedést hoztak létre. Jóllehet, az utóbbi években erőteljes iszlamizálódás ment végbe, mindez azonban nem jelentette a korábbi női jogok csorbulását, legalább is nem a törvényhozás szintjén. Bár a joggyakorlat egyenlőséget tesz a nemek között számos hagyomány „öröklődött” át a mai korra is.³⁷

Az arab nők helyzetének megítélése a nyugati társadalmakban gyakori és igen csak ellentétes véleményeket felszínre hozó kérdés. Az arab nőkről nyugaton kialakult képpel egyáltalán nem hasonlítható össze a török nők helyzete. A szekularizált török női társadalmon belüli választóvonalat nem a vallás, hanem döntően a szociális helyzet határozza meg. Az ország gazdagabb, nyugati felén, a nagyvárosokban élő nők megjelenése és mentalitása szinte teljesen azonos az Európában megszokottal.

³⁵ <https://www.economist.com/leaders/2015/05/30/the-weaker-sex>.

³⁶ Saját tapasztalat, hogy a lányok sokkal jobb tanulók voltak, mint a fiúk.

³⁷ A nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés idült probléma a vidéken élő, tradicionális iszlám közösségekben - és az esetek többségében magában foglalja a fizikai erőszakot is. A helyzet az ország délkeleti tartományaiban a legrosszabb, de több felmérés kiderítette, hogy a nők elleni diszkrimináció és a fizikai erőszak elfogadottsága tulajdonképpen áthatja a török társadalmat. Egy tavalyi felmérésben a török közép- és felső osztályhoz tartozó nők közel kétharmada vallott úgy, hogy áldozata volt valamilyen szexuális erőszaknak. Forrás: http://magyararancs.hu/szex/a_notildek_helyzete_torokorszagban

Ugyanez vonatkozik a munkába állásra is. Az ország nyugati felén³⁸ teljesen érhető, ha egy nő munkát vállal. Az értelmiségi körökben pedig egyenesen „sikk” ha a nő, feleség dolgozik. Különösen elegáns munkának számít pl. egy tanárnői, kutatói állás.

Az ország keleti, elmaradott részében élő, elsősorban kurd származású nők helyzete azonban korántsem ilyen kedvező. Az itt született nők helyzete már sokkal inkább megfelel a Nyugaton az arab nőkről kialakult sztereotípiáknak, ám ehhez rögtön hozzá kell tenni azt, hogy helyzetük még így is összehasonlíthatatlanul jobb, mint sok hasonló térségbeli sorstársuké.

A török nők felülről vezérelt egyenjogúsítása már viszonylag korán, 1923-ban elkezdődött. Kemal Atatürk által elindított reformok nagyon fontos részét képezték a nők helyzetét javító intézkedéseknek, így például a saría, vagyis az iszlám törvénykezés eltörlése. Ennek megfelelően nem a saría, hanem a svájci mintára átvett polgári törvénykönyv jogi előírásai érvényesek, amely megtiltotta a többnejűséget, helyette bevezette a polgári házasság intézményét. Az akkor meghozott törvények szellemében a nők egyenjogúvá váltak a férfakkal a bíróságok előtt az öröklésben és gyámsági ügyekben is.

Az általános tankötelezettség bevezetése megnyitotta az utat a nők felemelkedéséhez. Ennek köszönhető, hogy Törökországnak volt már női miniszterelnöke Tansu Ciller személyében, és a környező országokhoz képest Törökországban feltűnően nagyszámú, jól képzett női vezetői réteg van.

Törökországról tehát elmondható: a nők és férfiak jogilag azonos megítélés alá esnek, jogaik és kötelezettségeik megegyeznek, s az időnként megnyilvánuló, a nők szabadságjogainak korlátozására irányuló próbálkozások (pl. házasságtörés büntetése) inkább csak az éppen aktuális belpolitikai viharok következményei. Így például a nők nem imádkozhatnak nyilvánosan a mecsetekben, de a nyilvános vallás gyakorlásában is bizonyos megszorításokkal szembesülnek.

A törésvonalak tehát alapvetően a szociális helyzet következményei. Az Európai Parlament Nőjogi és Esélyegyenlőségi Bizottsága által közzétett elemzés megállapítja, hogy az elmúlt évek nőjogi reformjai nagy előrelépést jelentenek a nők pozíciójában, de a mindennapi életben a nők érvényesülési esélyei még adott esetben jelentős sérelmet szenvednek. Törökországban nagyon alacsony a női parlamenti és körzeti képviselők aránya, ezért most egyes nőszervezetek azért küzdenek, hogy foglalják törvénybe, a parlamenti helyek minimum 30%-át nőknek kell megkapniuk.³⁹ Törökországban 600-800 000 között van azoknak a lányoknak a száma, akik bár tankötelesek, de vagy családi okok, vagy az infrastruktúra hiányossága miatt nincs módjuk az oktatásban részt venni.⁴⁰

Az Európai Unió nyomására az új büntetőtörvénykönyv elfogadott és a női egyenjogúság jegyében büntethetővé tett számos, a hagyományokban és a szokásjogban elfogadott cselekményt, pl. a becsületgyilkosságokat.⁴¹

Már a korábban, a 2008 januárjában elfogadott alkotmány éles vitákat váltott ki a kormány és a legnagyobb nőszervezet, a KADER között. A vita lényege, hogy a jelenlegi formában az alkotmány kimondja ugyan a nők egyenjogúságát, ám az alkot-

³⁸ Törökország elméletileg három régióra osztható, amelyek fejlettség tekintetében merőben eltérnek egymástól: Trákia, Anatólia és Isztambul.

³⁹ http://www.qantara.de/webcom/show_article.php/_c-468/_nr-546/_p-1/i.html.

⁴⁰ <http://www.euroinfo.hu/europaszerver/19fej/tork1.htm>.

⁴¹ Szigetvári 2006, 22.

mány a nőket a gyerekek, az öregek és a sérült emberek között említi, ezzel mintegy lealacsonyítja őket a védelemre szoruló csoportjába. Ez a megfogalmazás a nőszervezetek számára elfogadhatatlan, ezért 86 nőszervezet, ideértve a kurd, török, szekularista, iszlámista nőszervezeteket is, összefogott és közösen kívántak fellépni a kormány alkotmánytervezete ellen. A hagyományosan erős török nőszervezetek számára ugyanakkor jelentős siker, hogy az alkotmány tartalmaz egy női kvótát is, melynek mértéke 30%. Erre azért is nagy szükség van, mert a 80 milliós török népesség fele nő, mégis csak 48 női képviselő ül az 550 fős török parlamentben.⁴²

Törökországban nagyon gyakran felbukkanó téma a fejkendő viselésének ügye, mert a török szekuláris államberendezkedés tiltja az állami intézményekben, egyetemeken, bíróságokon, a parlamentben a fejkendő viselését, mivel ezt a vallás egyértelmű jelképének tartja. Ebben a kérdésben részben „sikerült” előre lépni, mert e témában nemcsak a nőszervezetek között, hanem az egész társadalomban is jelentős törésvonalak húzódnak. Egyes rendelkezések szerint⁴³ azonban már nem tilos a fejkendő viselése.⁴⁴

Bár a nők törvényesített jogait már a kemali reformok is tartalmazták, ennek ellenére az EP még ma is kifogásolja a nők helyzetét Törökországban.

Az EP többek között arra szólítja fel Ankarát, írja alá és ratifikálja az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményét és a regionális és kisebbségi nyelvek európai chartáját. A képviselők minden török állampolgár számára a törvény előtt egyenlő bánásmód biztosítását követelik, "amely alól a kormányzati tisztviselők, a katonai személyzet vagy a biztonsági erők tagjai se élvezzenek mentességet". A nők jogainak figyelmen kívül hagyása Törökországban továbbra is súlyos aggodalomra okot adó probléma" - áll a szövegben, amely ugyanakkor megemlíti: az egyetemet végzett személyek fele, a jogászok és orvosok 40 százaléka nő.⁴⁵

***

Nem könnyű feladat jóslásokba bocsátkozni az iszlámhívó nők jövőjét illetően. Annál is inkább, mert európai értékrend alapján érthetetlen, hogy miért ragaszkodnak a hagyományokhoz, hiszen számukra nem egy esetben korlátokat, személyes szabadságtól megfosztottságot jelent. Ami még érthetlenebb, nem egy esetben a már megszerzett jogokkal sem kívánnak élni, sőt szinte visszalépés történik a jogok gyakorlásában. Ennek számos jele mutatkozik, elég, ha csak a külsőségekre gondolunk, a vallási meggyőződést tükröző ruhaviseletre, ami annál is meglepőbb, hogy mindkét vizsgált világban, az arab nők és a török sorstársaik esetében is hasonló folyamatoknak vagyunk tanúi: elég csak az utcakép változására utalni, ahol szinte napról-napra több „iszlám” öltözéket hordó nőt látni.

Bár a török nők helyzetét messzemenően nem lehet az arabokéval összehasonlítani, és annak ellenére, hogy Kemal Atatürk azonos jogokat biztosított számukra, szeku-

⁴² http://www.qantara.de/webcom/show_article.php/_c-468/_nr-839/i.html.

⁴³ Sajátos megoldás pl. a Sakarya egyetemen tapasztaltak. Miután a fejkendő viselése tiltott, a lányhallgatók a kendő felett parókát viselnek.

⁴⁴ Szinte mintegy ennek demonstrálására, a választásokat követően úgy az államelnök, mint a kormányfő felesége kendőben jelent meg a nyilvánosság előtt.

⁴⁵ Forrás: 2008. november 15. EU vonal.

larizált államban élnek nagy szerepük van a hagyományoknak, és az ország keleti felében, Anatóliában mintha megállt volna az idő.

Ahhoz, hogy ténylegesen emancipálódásra sor kerüljön, nem elegendők az esetleges apró lépések, maga az Iszlámban történő nagy horderejű változásokra van szükség. Valójában az Iszlám, mint a legfiatalabb világvallás ma éli át azt a korszakát, amit a kereszténység a középkorban. De amíg a kereszténység nagy megújulási folyamaton ment keresztül, gondolva itt a reneszánszra, a reformációra, a felvilágosodásra, addig az Iszlám megrekedt a dogmák szintjén. Jóllehet a 19. század végén történtek halovány kísérletek az Iszlám „frissítésére” a történelem viharai mindezt elsöpörték. Az Iszlámon belüli ellentétek, a világpolitikai változások óhatatlanul előbb utóbb kényszerítik a változásokat. Mikor következik be egy esetleg radikális változás és milyen irányú lesz, arra nagyon nehéz válaszolni, az azonban kézenfekvőnek látszik, hogy a világpolitikai események az arab-török térséget a változások irányába sodorják, ami óhatatlanul magával hozza a nők helyzetének az átértékelését is.

Felhasznált irodalom:

- Balázs Judit 2009a. *Mindenki egyformán különböző – Rendhagyó útikönyv Egyiptomról*. Sopron, Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó.
- Balázs Judit 2009b. *Törökország Kelet és Nyugat között*. Sopron, Egyetemi Kiadó.
- Balázs Judit 2015. A változó Egyiptom: a nők és helyzetük. *Forrás* 47. évf. 2. sz., pp.98–100.
- Bernard, Lewis 2002. *What Went Wrong?: The Clash Between Islam and Modernity in the Middle East*. New York: Oxford University Press.
- Bernard, Lewis és Buntzie Ellis Churchill 2009. *Iszlám. Nép és vallás*. Budapest, HVG könyvek.
- Dobrovits Mihály é. n. Szex és iszlám. In *Terebess Ázsia E-tár*, <http://terebess.hu/keletkultinfo/dobrovits.html>. Letöltve 2016. 12. 10.
- EU vonal 2008/72.
- Gnilka, Joachim 2016. *A Biblia és a Korán – ami összeköti és ami elválasztja őket*. Budapest, Szent István Társulat.
- Kislexikon a középkori muszlim civilizáció tanulmányozásához. (2007) Össz. Kéri Katalin. (<http://nostromo.pte.hu/~carry>).
- Szigetvári Tamás 2006. *Törökország az Európai uniós csatlakozási tárgyalások kezdetén*. Világgazdasági Kutatóintézet Műhelytanulmányok 72.
- Varga József 2012. Az iszlám bankrendszer szerepe a pénzügyi stabilitás helyreállításában. *A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására Közleményei* 4:1(No.7), pp.121–132.

Internetes források

- <http://24.hu/belfold/2012/07/02/az-arab-nok-nem-kernek-a-nyugati-modellbol/>
- <http://888.hu/article-koln-a-terror-egy-uj-formaja-europaban>
- <https://www.economist.com/leaders/2015/05/30/the-weaker-sex>
- <http://terebess.hu/keletkultinfo/dobrovits.html>
- http://magyarnarancs.hu/szex/a_notildek_helyzete_torokorszagban
- <http://nemekarca.reblog.hu/az-arab-forradalmak-hatasai-a-nok-helyzeterre>